

AİLE MAHKEMELERİNDE BOŞANAN BİREYLERİN BOŞANMA SONRASI YAŞAMA UYUMLARINA İLİŞKİN BİR İNCELEME*

A Review on Post Divorce Adjustment of Divorcing Individuals at Family Courts

Dr. Ayşegül SAYAN KARAHAN** Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM***

Geliş Tarihi: 28.5.2020

Kabul Tarihi: 24.02.2021

ÖZET

Evlilik her ne kadar insanlık tarihinde uzun bir geçmişe dayanan ve yaygın bir ilişki biçimi olsa da çeşitli toplumsal değişimler sonucunda evlenmelerin boşanma ile sonuçlanma oranında artış gözlenmektedir. Boşanma, yeniden uyum sağlamayı gerektiren bir kriz durumudur. Yurtdışında boşanma sonrası yaşama uyuma çeşitli kuramsal açıklamalar getirilmiş ve çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Türkiye’de boşanma sonrası yaşama uyuma ilişkin sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmada, Türk toplumunda boşanma sonrası yaşama uyumu açıklayan değişkenlerin neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Boşanma sonrası yaşama uyumu açıklayan değişkenlerin belirlenmesinin, boşanan bireylerin daha sağlıklı bir boşanma süreci geçirmelerine yönelik önleyici aile mahkemesi uygulamalarına kaynak sağlayabileceği düşünülmüştür. 504 boşanmış bireyin katıldığı çalışmada Fisher Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği, araştırma kapsamında geliştirilen Boşanma Hakkında Yerleşik İnançlar Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Çoklu doğrusal adımsal regresyon analizi bulgularına göre; boşanma hakkında yerleşik inançlar, sosyal etkinliklere katılma, boşanma kararını isabetli bulma, cinsiyet, arkadaş desteği, boşanmanın üzerinden geçen süre değişkenlerinin boşanma sonrası yaşama uyumu anlamlı olarak açıkladığı görülmüştür. Elde edilen bulgular literatür ışığında tartışılmış ve yorumlanmış, boşanma sürecinde alınabilecek mahkeme temelli psikoeğitsel programlar, danışmanlık tedbirleri ve sosyal inceleme raporları konularında öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler : Boşanma, boşanma sonrası yaşama uyumu, boşanma hakkında yerleşik inançlar

ABSTRACT

Although marriage is a widespread form of relationship which has a long history, as a result of various social changes, divorce rate of marriages has been increasing. Divorce is a crisis situation that requires re-adaptation. In other countries, various theoretical explanations and researches have been made about post-divorce adjustment. In Turkey, there were a limited number of research regarding post-divorce adjustment. In this study, it is aimed to determine the predictors of post-divorce adjustment in a Turkish population. It has been thought that determining the variables predicting post-divorce adjustment can provide resources for preventive family court practices for divorced individuals to have a healthier divorce process. With participation of 504 divorcees in this study, Fisher Divorce Adjustment Scale, Divorce Beliefs Scale, which was developed in this study, and Personal Information Form was used. According to multiple linear stepwise regression analysis findings; it was found that variables such as divorce beliefs, social activity participation, finding divorce decision accurate, gender, having friendship support, time since divorce are predicting post-divorce adjustment significantly. The findings were discussed in the light of literature and recommendations regarding court-based psycho-education programmes, measures and social assessment reports were made.

Key Words: Divorce, post-divorce adjustment, divorce beliefs.

* Bu makale, Dr. Ayşegül Sayan Karahan’ın doktora tezinden üretilmiştir.

** Psikolog, Türkiye Adalet Akademisi, e-posta: psokaysegulsayan@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5580-0617.

*** Öğretim Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, iyil@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7874-8404.

GİRİŞ

Evliliklerin sürekliliği; hem eşler için bireysel, hem de sosyal yapının ahengi için toplumsal bir beklentidir. Bununla beraber, ömür boyu sürmesi umuduyla evlenen eşler arasında çeşitli anlaşmazlık ve çatışmalar yaşanabilmekte, boşanma eşlerden biri veya her ikisi tarafından bir seçenek ve çözüm yolu olarak görülebilmektedir.¹

Evlenme ve boşanma, kadın ve erkeği ilgilendiren bireysel bir konu olmaktan öte, toplumsal yapı ve sosyal düzeni yakından ilgilendiren en önemli konular arasında bulunmaktadır. Boşanma, bireysel bir sorun gibi algılsa da, toplumun temeli olan evlilik kurumundaki yapısal sorunlara işaret etmesi bakımından, hem bireysel açıdan hem de toplumsal açıdan irdelenmesi gereken sosyo-kültürel bir olgu olarak da karşımıza çıkmaktadır.²

Boşanma; yasal olarak kurulan evlilik birliğinin yine yasal olarak sona erdirilmesi işlemidir.³ Akıntürk'e (2002) göre, boşanma "eşler henüz hayatta iken, kanunda öngörülmüş olan bir sebebe dayanarak, eşlerden birinin açacağı dava sonucunda, hakimin kararı ile, evlilik birliğine son vermek" olarak tanımlanabilir.

Boşanma hakkında iki farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre; evliliğin nesillerin yetişmesi için ve sağlıklı bireylerden oluşan bir toplumun sürekliliği için kurulduğu düşüncesiyle, evlilik evlenen çiftlerin hayatı boyunca sürdüreceği hukuki bir bağ olmalıdır. İkinci görüşe göre; evlilik eşlere mutluluk vermelidir ve eşler birbirlerinde mutluluğu bulamazlarsa evlilik ilişkisi yarar sağlamayacağından eşler serbest iradeleriyle boşanmaya karar verme imkanına sahip olmalıdır. Türk Hukuku'nda boşanma konusunda kabul edilen sistem, iki zıt görüşün ortasında kabul edilen bir sistemdir. Buna göre, belli boşanma sebeplerinin bulunması veya oluşması üzerine, tarafların isteği doğrultusunda, hakimin vereceği kararla boşanma meydana gelecektir⁴.

Türk Medeni Kanunu'nda; aile hukukunu ilgilendiren nişanlılık, evlenme, evliliğin genel hükümleri, eşler arasında mal rejimi, boşanma, velayet, soy bağının kurulması, evlat edinme konuları hakkında hükümler düzenlenmiştir. TMK'da boşanma sebepleri, dava, karar ve yargılama usulüne ilişkin hükümler yer almaktadır. TMK'da ancak görülen nedenlerin varlığı halinde eşler, evliliği

¹ Sürebiçer, F.S. (2008). Boşanmış bireylerin deneyimlerine göre evlilik eğitimi gereksinimi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi : Ankara.

² Kaya, T. (2009). İstanbul'da yaşayan boşanmış kadın ve erkeklerin boşanma deneyimleri. *Yüksek Lisans Tezi*, Yeditepe Üniversitesi

³ Özgüven, İ. E. (2000). Evlilik ve Aile Terapisi. PDREM Yayınları, Ankara.

⁴ Keskin, I. (2007). Boşanmanın sosyolojik ve psikolojik nedenleri ve boşanmanın ortaya çıkardığı sonuçlar (Niğde ili örneği). Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi: Niğde. Öztan, (2004). Aile Hukuku. Turhan Kitapevi, Ankara

sona erdirmek için boşanma davası açabilmektedir. 2004 yılında yayınlanan TMK'na göre boşanma sebepleri;

- **161. madde:** Zina Eşlerden biri zina ederse diğer eş boşanma sebebini öğrenmesinden başlayarak 6 ay ve her halde zina eyleminin üzerinden 5 yıl geçmeden ve affetmediyse boşanma davası açabilir.
- **162. madde:** Hayata kast, pek kötü ve onur kırıcı davranış Eşlerden biri diğer tarafından hayatına kast edilmesi veya kendisine pek kötü davranılması ya da ağır derecede onur kırıcı bir davranışta bulunulması sebebiyle boşanma sebebini öğrenmesinden başlayarak 6 ay ve bu sebebin olmasının üzerinden 5 yıl geçmeden ve affetmediyse boşanma davası açabilir.
- **163. madde:** Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme Eşlerden biri küçük düşürücü bir suç işler veya haysiyetsiz bir hayat sürer ve bu sebeplerden ötürü onunla birlikte yaşaması diğer eşten beklenemezse diğer eş her zaman boşanma davası açabilir.
- **164. madde:** Terk Eşlerden biri evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemek maksadıyla diğerini terk ettiği ve haklı bir sebep olmadan ortak konuta en az 6 ay dönmediği ve ihtar sonuçsuz kaldığında / diğerini ortak konutu terk etmeye zorlayıp haklı bir sebep olmaksızın ortak konuta dönmesini engellediğinde diğer eş boşanma davası açabilir.
- **165. madde:** Akıl hastalığı Eşlerden biri akıl hastası olup da bu yüzden ortak hayat diğer eş için çekilmez hale gelirse ve hastalığın geçmesine olanak bulunmadığı resmi sağlık kurulu raporuyla tespit edilmek koşuluyla diğer eş boşanma davası açabilir.
- **166. madde:** Evlilik birliğinin sarsılması

I. Şiddetli geçimsizlik Evlilik birliği ortak hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek derecede temelinden sarsılmışsa eşlerden her biri boşanma davası açabilir. Davacının kusuru daha ağır ise davalının kötü niyetli olmamak kaydıyla davaya itiraz hakkı vardır.

II. Anlaşmalı boşanma Evlilik en az bir yıl sürmüş ise, eşlerin birlikte başvurmaları veya birinin diğerinin davasını kabul etmesi halinde, taraflar bizzat dinlenip boşanmanın mali sonuçları ve çocukların durumu konusunda gerekli düzenlemelerde anlaşmaları durumunda anlaşmalı boşanma davası açılabilir.

III. Fiili ayrılık Boşanma sebeplerinden her hangi biriyle açılmış davanın reddine karar verilmesinin kesinleştiği tarihten başlayarak üç yıl geçmesi halinde ortak hayat yeniden kurulmamışsa eşlerden her biri boşanma davası açabilir.

TMK'da söz edilen nedenlerin oluşması, taraflardan birinin boşanmak üzere başvurması, boşanmayı gerektiren nedenlerin varlığına mahkeme tarafından kanaat getirilmesi halinde taraflar boşanabilmektedir.

Boşanma, taraflardan en az birinin boşanmayı bir seçenek olarak düşünmesinden boşanmaya ilişkin yasal kararının kesinleşmesine kadar uzanan bir süreç olarak yaşanmaktadır.

Boşanma süreci, boşanan bireylerin yaşam koşullarında birçok değişimleri de beraberinde getirmektedir. Günlük yaşam deneyimlerinin ve bireyin kontrolünün dışında gelişen, çoğu zaman ani gelen ve şiddetli bir etkiye sahip olan, bireyin baş etme kapasitesini aşan ve belirli bir gerilim, zorlanma, kaygı ya da çatışma yaratan olay ve durumlar genel anlamda “kriz” adı altında toplanmaktadır. Kriz, yaşandığı noktada önce bir dezorganizasyona, kaosa ve dengelerin bozulmasına neden olmakta; günlük yaşamı sekteye uğratmakta ve genel işlevsellik düzeyini düşürmektedir. Boşanma da durumsal bir kriz olarak sınıflandırılmaktadır. Boşanma, uyum sağlanması gereken bir kriz durumu olarak ortaya çıkmaktadır.⁵

Boşanma sonrası yaşama uyum, boşanmanın getirdiği bir dizi kayıp içeren değişime ve boşanma durumuna eşlik eden yeni rolleri edinmeye uyumu içermektedir. Kitson ve Rasche (1977) boşanma sonrası yaşama uyumu “evli olma durumuna ve eski eşe bağlı olmaksızın kendisi için kimlik geliştirebilme becerisi ve ev, iş, boş zaman ve günlük yaşam rol sorumluluklarında uygun işlev gösterebilme becerisi” olarak tanımlamaktadır. Boşanma sonrası yaşama uyumun sosyal, ailesel, kişiler arası ve kişi içi rol yeniden tanımlama sürecini içerdiği sonucuna varılabilmektedir.⁶ Bir diğer değişle, bireyin kişisel veya sosyal veya genel uyum düzeyinden çok, bireyin boşanma durumu ve boşanma durumunun sonuçları ile başa çıkabilme düzeyine işaret etmektedir.

Hill (1949) hangi ailelerin, hangi koşullar altında, hangi kaynakları veya başa çıkma davranışlarını kullanarak stresli durumlara uyum gösterebildiklerini belirlemek üzere çalışmalar yapmıştır. ABCX modeline göre; A (stres yaratan olay), B (ailenin kaynakları) ve C (ailenin olay hakkındaki tanımı) ile etkileşime girerek X (kriz) durumunu belirlemektedir. Bu yaklaşımda; stresör ailenin sisteminde değişim yaratan bir yaşam olayı olarak, zorluk stres yaratan olaya eşlik eden talepler olarak tanımlanmaktadır. Aile stresi; aile işlevselliğinde gerçek veya algılanan talep-yapabilirlik dengesizliğinden kaynaklanan bir durum olarak tanımlanmaktadır, eğer bu durum memnuniyetsizlik yaratıyorsa aile sıkıntısı olarak tanımlanmaktadır. Kaynaklar; ailenin sistemindeki değişime yol açan olayı krize yol açmadan önleyebilme olarak tanımlanmaktadır. Tanımlar; stres yaratan olay ve onun zorluğu ve ondan nasıl etkilenecekleri

⁵ Uçan, Ö., Yazar, H. & Sayıl, I. (2005). Bir boşanma olgusunun dört kurama bağlı olarak değerlendirilmesi. *Kriz Dergisi*. 14 (2). 23-29.

⁶ McPhee, J.T. (1984). Ambiguity and change in the post divorce family : towards a model of divorce adjustment. *Journal of Divorce*. 8 (2). 1-15.

hakkında ailenin subjektif algısını içermektedir. Bu subjektif anlam, ailenin değerleri ve geçmiş başa çıkma deneyimlerini yansıtmaktadır. (a) stres yaratan olay, zorluklar ve stres, (b) ailenin değişimle uğraşmak için kaynakları, (c) ailenin durumu tanımlaması olmak üzere üç faktör bir arada ailenin değişimi kriz oluşmadan önleme becerisini etkilemektedir.⁷

Hill (1949) tarafından ileri sürülen ve McCubbin, Cauble ve Patterson (1982) tarafından geliştirilen aile stres ve başa çıkma teorisi (family stress and coping theory), boşanma sonrası yaşama uyumu çalışmak için genel bir çerçeve sağlamaktadır. Bu bakış açısına göre, bireylerin boşanma sonrası yaşama uyumu üç faktöre dayanmaktadır; stresörlerin birikimi, stresle başa çıkmada kaynaklar ve stres yaratıcı olayların tanımlanması. Stres ve başa çıkma teorisi; stresörlerin birikimi, kaynakların varlığı ve bireylerin olay hakkındaki tanımlarının, bireyin boşanma sonrası yaşama uyum derecesini ve hızını belirlediğini ileri sürmektedir. Ek olarak, cinsiyet, yaş, ırk, etnik köken, kültür gibi demografik değişkenler boşanmanın bireylerin iyi oluş düzeyleri üzerindeki etkilerini karmaşık yollarla biçimlendirmektedir.⁸

Çeşitli psikolojik, ilişkisel ve demografik değişkenlerin boşanma sonrası yaşama uyum seviyesiyle ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu değişkenler; çocukla ilişkili faktörler, sosyal destek, cinsiyet, yaş, eğitim, çalışma, evlilik süresi, evlilik yaşı, çocuk sayısı, evlilik kalitesi ile ilişkili değişkenler, boşanmayı başlatan taraf olup olmama durumu, boşanmanın üzerinden geçen süre, benlik saygısı gibi kişilik faktörleri, eski eşle ilişki, çocukla bağlantı, boşanma koşulları, profesyonel yardım alma, boşanmadan sonra romantik ilişkinin varlığını içermektedir.

Evlilik ve aile birliği, tüm toplumların temel birimi olarak görülmüştür. Evlilik ve aile birliğinin önemi ve gerekliliği vurgulanmaktadır. Meydana gelen çeşitli değişimler sonucunda evlilik ve aile yapısında ve sürekliliğinde de değişimler meydana gelmektedir. Evlilik birliğini sonlandırma olarak tanımlanan boşanmanın yaygınlığında gözlenen artış dikkat çekmektedir. Boşanmanın yaygınlaşması ile boşanmış birey ve boşanmanın olduğu aileden gelen çocuk ve ergen sayısının artmasıyla boşanma sonrası yaşama uyum anlaşılması gereken bir konu olarak araştırmacılar ve kuramcılar tarafından ilgi görmeye başlamıştır. Boşanma oranlarındaki artış boşanma sonrası yaşam

⁷ McCubbin, H.I. & Patterson, J.M. (1983). Family Stres and Adaptation to Crises : A Double ABCX Model to Family Behavior. *Family Studies Review Yearbook*. (s. 87-106) Sage Publications Inc.

⁸ Amato, P.R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*. 62. 1269-1287. Wang, H. & Amato, P.R. (2000). Predictors of divorce adjustment : stressors, resources and definitions. *Journal of Marriage and the Family*. 62. 655-668.

düzenlemelerine destek ihtiyacını da artırmaktadır. Gerek boşanan bireylerin boşanma sonrası yaşamlarının kalitesi, gerek boşanmanın olduğu aileden gelen çocuk ve ergenlerin mevcut ve gelecek yaşamlarının kalitesi, gerekse de boşanmış bireyler ve boşanmanın olduğu aileden gelen çocuk ve ergenlerden oluşan toplumsal yapının sağlıklılığı açısından bakıldığında boşanma sonrası yaşama uyumu anlamak ve bu anlayış temelinde geliştirilecek psiko-eğitsel müdahalelerle boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini arttırmak önemlidir. Bu çalışmanın, bu tür psiko-eğitsel programların geliştirileceği ve test edileceği daha ileri araştırmalara betimsel temel sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada boşanma sonrası yaşama uyum konusunda yurt dışında hakim olan kuramsal yaklaşımlar ele alınmıştır. Bununla beraber, boşanma kültüre duyarlı bir konudur. Batı kültürü ve doğu kültüründe boşanmanın nasıl ele alındığı farklılık göstermektedir. Bu nedenle boşanma sonrası yaşama uyumun içinde bulunulan kültürde nasıl açıklanabileceği merak edilmiştir. Bu çalışmanın amacı, boşanma sonrası yaşama uyumu açıklayan değişkenlerin neler olduğunun, bu değişkenlerin bir arada ve ayrı ayrı boşanmayı açıklamadaki güçlerinin ve önem sıralarının belirlenmesidir.

YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın modeli, araştırma grubu, veri toplama araçları, işlem süreci ve verilerin çözümlenmesi hakkında bilgilere yer verilmiştir.

ARAŞTIRMA MODELİ

Bu çalışma, çeşitli değişkenlerin boşanmış bireylerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyleri üzerindeki açıklayıcı etkilerinin araştırıldığı betimsel bir çalışmadır.

ARAŞTIRMA GRUBU

Bu çalışmada, boşanmış bireylerin boşanma sonrası yaşama uyumlarını açıklayan değişkenleri araştırmak amacıyla bir araştırma grubu oluşturulmuştur. Araştırma grubunu, Ankara Aile Mahkemeleri'nde, verilen boşanma kararı nüfus müdürlüğüne kesinleştirilmiş olup yeniden evlenmemiş olan, araştırmaya katılmayı kabul eden, boşanma kararının kesinleşmesinin üzerinden en az 3 ay süre geçmiş olan 504 boşanmış birey oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan boşanmış bireylerin tanımlayıcı özellikleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 1- Çalışma Grubunda Yer Alan Boşanmış Bireylerin Çeşitli Özelliklere Göre Dağılımları

		N	%
Cinsiyet	Kadın	329	65,3
	Erkek	174	34,5
Yaş	-30	92	18,3
	31-40	217	43,1
	41-50	110	21,8
	51+	45	8,9
Eğitim	İlköğretim	98	19,4
	Lise	146	29,0
	Üniversite	258	51,2
Çalışma	Çalışıyor	353	70
	Çalışmıyor	139	27,6
Çocuk	Var	409	81,2
	Yok	95	18,8
Evlilik süresi	-5 yıl	185	36,9
	5-16 yıl	224	44,4
	16 yıl+	92	18,4

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan boşanmış bireylerin 329’u (%65,3) kadın 174’ü (%34,5) erkektir. Katılımcıların 92’si (%18,3) 30 yaşın altında, 217’si (%43,1) 31 ile 40 yaş aralığında, 110’u (%21,8) 41 ile 50 yaş aralığında, 45’i (%8,9) ise 50 yaşın üstündedir. Araştırmaya katılanların 98’i (%19,4) ilköğretim ve daha az eğitim düzeyinde, 146’sı (%29) lise düzeyinde, 258’i (%51,2) üniversite ve daha ileri eğitim düzeyindedir. Katılımcıların 353’ü (%70) çalışmakta, 139’u (%27,6) ise çalışmamaktadır. Araştırmada yer alan boşanmış bireylerin 409’unun (%81,2) çocuğu bulunmakta, 95’inin (%18,8) ise çocuğu bulunmamaktadır. Araştırmaya katılanların 185 ‘i (%36,7) 5 yıldan kısa süre, 224’ü (% 44,4) 5 – 16 yıl aralığında, 92’si (%18,3) 16 yıldan uzun süre evli kalmıştır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada veri toplamak amacıyla; Fisher (1976) tarafından geliştirilip Yılmaz (2002) tarafından uyarlanan Boşanmaya Uyum Ölçeği, araştırmacı tarafından araştırma kapsamında geliştirilen Boşanma Hakkında Yerleşik İnançlar Ölçeği (BHYYÖ) boşanmış bireylerin sosyo-demografik niteliklerine ilişkin veri toplamak amacıyla geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

1. Fisher Boşanmaya Uyum Ölçeği (FBUO)

Fisher Boşanmaya Uyum Ölçeği (FBUO), boşanmanın ardından duygusal/ sosyal uyum seviyesini değerlendirmek için Fisher (1976) tarafından geliştirilen 100 maddeli 5 dereceli Likert tipi ölçektir. ⁹

⁹ Yılmaz, A.E. (2002). The prediction of divorced parents’ emotional / social adjustment and

Ölçekte tepki seçenekleri hemen her zaman ile hemen hiçbir zaman aralığındadır. Daha yüksek puanlar düşük boşanma sonrası uyumu göstermektedir. Toplam puana ek olarak 6 alt ölçek tanımlanmıştır. 1) benlik değeri (self worth) 2) ayrışma (disentanglement) 3) öfke (anger) 4) yas (grief) 5) güven ve yakınlık (trust and intimacy) 6) sosyal benlik değeri (social self worth)

FBUO'nun geçerliği Tennessee Kendilik Kavramı Ölçeği ve Kişilik Yönelim Envanteri ile anlamlı korelasyonlarla desteklenmektedir. Toplam ölçek için .98 ve alt ölçekler için .87 ile .95 arasında değişen Cronbach alpha değerleri bildirilmekle yüksek güvenilirlik göstermektedir. Genel olarak istatistiksel analizler FBUO orijinal versiyonunun bireylerin boşanmaya duygusal / sosyal uyumunu ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir.

FBUO uyarlama çalışması Yılmaz (2002) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği ölçüt bağıntılı korelasyonlar biçiminde sağlanmıştır. FBUO'nun Kısa Semptom Envanteri, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve likert tipi tek maddeli Genel Yaşam Doyumu ölçümü ile korelasyon katsayıları sırasıyla .83, -.49 ve -.62'dir. Ek olarak, yapı geçerliği uç gruplar yöntemi ile de değerlendirilmiştir. Ölçeğin örnekleme ($t=7.86$, $df=22$, $p < .001$) klinik olmayan grubu ($M=132.69$, $sd=9.81$) klinik gruptan ($M=273.88$, $sd= 61.44$) anlamlı olarak ayırabildiği gösterilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği iç tutarlık işlemi ve Cronbach's Alpha katsayısı kullanılarak saptanmıştır. Cronbach's Alpha katsayısı toplam ölçek puanı için .97 bulunmuştur ve yüksek güvenilirlik göstermektedir. Genel olarak, geçerlik ve güvenilirlik çalışması bulguları, FBUO'nun Türk popülasyonunda kullanımını, ölçeğin toplam puanı temelinde, desteklemektedir.

2. Boşanma Hakkında Yerleşik İnançlar Ölçeği (BHYİÖ)

Boşanma Hakkında Yerleşik İnançlar Ölçeği (BHYIO), araştırmacılar tarafından boşanmış bireylerin boşanma hakkındaki yerleşik görüş, inanç ve kanılarını ölçmek amacıyla geliştirilen 32 maddeli 5 dereceli Likert tipi ölçektir.

Ölçeğin yapı geçerliği, faktör analizi kullanılarak test edilmiştir. Verilerin faktör analizi için uygun olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi ile incelenmiştir. KMO katsayısı .956 ve Barlett testi anlamlı çıkmıştır.

Faktörlerin her bir değişken üzerindeki ortak faktör varyansının .430 ile .727 arasında değiştiği görülmüştür. Özdeğeri 1'den büyük olan 5 faktör

psychological distress from perceived power / control over child related concerns, perceived social support and demographic characteristics. Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi : Ankara.

saptanmıştır. Birinci faktörün tek başına varyansın %43,967'sini açıkladığı, açıklanan toplam varyansın %60,734 olduğu, maddelerin faktör yüklerinin birinci faktörde ,823 ile ,395 arasında değiştiği izlenmiştir.

BHYIO'nin güvenilirliği iki yolla test edilmiştir. Birinci olarak, ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı bulunmuştur (Alpha= .954). İkinci olarak, iki yarım test güvenilirliğine bakılmıştır. Ölçeğin her ikisi de 16'şar maddeden oluşan iki yarım formundan birinci kısmın değeri .91 ve ikinci kısmın değeri .92, iki form arasındaki korelasyon $r=.83$ olarak bulunmuştur. Spearman Brown katsayısı ve Guttman katsayısı .90 olarak bulunmuştur. Elde edilen güvenilirlik katsayıları ölçeğin bireylerin boşanma hakkında inançlarını ölçmekte güvenilir olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

3. Kişisel Bilgi Formu

Bilgi formu, araştırmaya katılan boşanmış bireylerin çeşitli nitelikleri hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından araştırma kapsamında geliştirilmiştir. Boşanma sonrası yaşama uyum konusunda yapılan literatür taraması sonucunda, boşanma sonrası yaşama uyum ile ilişkili olduğu belirtilen çeşitli demografik değişkenler, evlilik ilişkisine ait değişkenler, boşanmayla ilişkili değişkenler, boşanma sonrası alınan destek düzeyi hakkında bilgi toplamak amacıyla geliştirilmiştir.

İşlem Süreci

Ankara Aile Mahkemeleri'nde boşanma kararı kesinleşmiş bireylerden veri toplayabilmek amacıyla T.C. Adalet Bakanlığı'ndan gerekli izinler alınmıştır. Uygulama, Ankara Aile Mahkemeleri'nde doğrudan araştırmacı tarafından yapılmıştır. Araştırmaya katılan bireylere, Ankara Adalet Sarayında Aile Mahkemelerindeki kayıtlardan ulaşılmıştır. Araştırma amacıyla geliştirilmiş olan Kişisel Bilgi Formu, Boşanma Hakkında Yerleşik İnançlar Ölçeği ve Fisher Boşanmaya Uyum Ölçeği katılımcılara aynı anda uygulanarak veriler bilgisayara girilmiş ve istatistiksel analizler yapılmıştır.

VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Verilerin analiz edilmesi için SPSS 15.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

Verilere doğrusal stepwise regresyon analizi uygulanmasına karar verilmiştir. Doğrusal regresyon analizi aralarında ilişki olan iki ya da daha fazla değişkenden birinin bağımlı değişken, diğerlerinin bağımsız değişkenler olarak ayırımı ile aralarındaki ilişkinin bir matematiksel eşitlik ile açıklanması sürecini anlatmaktadır. Çoklu doğrusal regresyon analizi ise bağımlı değişkenle ilişkili olan iki ya da daha çok bağımsız değişkene dayalı olarak, bağımlı değişkenin tahmin edilmesine yönelik bir analiz türü olarak tanımlanmaktadır. Çoklu regresyon analizi, açıklayıcı değişkenler tarafından bağımlı değişkende

açıklanan toplam varyansın yorumlanmasına, açıklanan varyansın istatistiksel anlamlılığın, açıklayıcı değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlılığın ve açıklayıcı değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin yönüne ilişkin yorum yapma olanağı vermektedir¹⁰

Nitel değişkenlerin dummy değişkenlere dönüştürülmesinin ardından doğrusal regresyonun varsayımlarının karşılanıp karşılanmadığı test edilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde öncelikle boşanmış bireylerin boşanma sonrası yaşama uyumlarının açıklanmasına yönelik doğrusal stepwise (adımsal) regresyon analizine ilişkin sonuçlar verilmiştir. Bulgular sırasıyla; boşanma sonrası yaşama uyum toplam puanı için açıklanan değişken ile açıklayıcı değişken arasındaki ilişkileri, modelin bütün olarak anlamlılığını gösteren ANOVA tablosunu, modelin bütün olarak boşanma sonrası yaşama uyumun ne kadarını açıkladığını gösteren model özeti tablosunu ve boşanma sonrası yaşama uyumun açıklayıcısı olarak ele alınan değişkenlere ilişkin adımsal (stepwise) regresyon analizinin sonuçlarını içerir şekilde sunulmuştur.

Boşanma Sonrası Yaşama Uyum İle Açıklayıcı Değişkenler İÇİN Adımsal (stepwise) Regresyon Analizinin Sonuçları

Açıklanan varyansın ya da bir diğer ifadeyle regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını gösteren ANOVA tablosuna bakıldığında; modelin bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($F=158.293$, $p=.000$).

Boşanma sonrası yaşama uyumun açıklayıcısı olarak ele alınan değişkenlere ilişkin adımsal (stepwise) regresyon analizi sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

¹⁰ Büyüköztürk, Ş. (2002). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Pegem Yayıncılık.

Tablo 2: Boşanma Sonrası Yaşama Uyumun Açıklayıcısı Olarak Ele Alınan Değişkenlere İlişkin Adımsal (stepwise) Regresyon Analizinin Sonuçları

Model	B	R	R ²	Beta	t	Sig.
1 Sabit	91,99				15,77	.000
Y.İnanç	2,04	,71	,51	,71	23,15	.000
1. Sabit	90,59				17,19	.000
Y. İnanç	1,82			,64	22,12	.000
Etkinlik	36,56	,77	,60	,31	10,69	.000
2. Sabit	96,12				18,35	.000
Y.İnanç	1,65			,58	19,16	.000
Etkinlik	37,29	,79	,62	,31	11,18	.000
İsabet	22,08			,15	5,28	.000
3. Sabit	84,82				14,87	.000
Y.İnanç	1,68			,59	19,81	.000
Etkinlik	36,38			,30	11,10	.000
İsabet	22,65	,80	,64	,16	5,52	.000
Cinsiyet	15,05			,12	4,56	.000
4. Sabit	85,86				15,26	.000
Y.İnanç	1,64			,57	19,39	.000
Etkinlik	30,68			,26	8,69	.000
İsabet	22,21	,80	,65	,15	5,49	.000
Cinsiyet	15,48			,12	4,76	.000
Arkadaş	16,05			,11	4,01	.000
5. Sabit	90,53				15,05	.000
Y.İnanç	1,62			,57	19,20	.000
Etkinlik	30,37			,25	8,63	.000
İsabet	22,83			,16	5,65	.000
Cinsiyet	16,02	,81	,65	,13	4,93	.000
Arkadaş	16,18			,12	4,05	.000
B. süre	-6,79			-,05	-2,14	.030

Tablo 2’de görüldüğü gibi adımsal regresyon analizi 6 adımda gerçekleşmiştir.

Birinci adımda “boşanma hakkında yerleşik inançlar” değişkeni incelenmiştir. “Boşanma hakkında yerleşik inançlar” değişkeninin boşanma sonrası yaşama uyumu açıklamada standardize edilmiş regresyon katsayısı (beta) .71 çıkmıştır. “Boşanma hakkında yerleşik inançlar” değişkeninin tek başına boşanma sonrası yaşama uyuma ilişkin toplam varyansın %52 kadarını açıkladığı görülmektedir (R²=.51).

Adımsal regresyon analizinin ikinci adımında modele “boşanma hakkında yerleşik inançlar” değişkeninin yanına “sosyal etkinliklere katılım” değişkeni girmiştir. “Sosyal etkinliklere katılım” değişkeninin açıklanan varyansta (R²) .09’lık bir değişime yol açtığı ve bu değişimin anlamlı bulunduğu görülmüştür. “Boşanma hakkında yerleşik inançlar” ve “sosyal etkinliklere katılım” değişkenlerinin birlikte boşanma sonrası yaşamı açıklamada standardize edilmiş regresyon katsayıları (beta) “boşanma hakkında yerleşik inançlar” için .64 ve “sosyal etkinliklere katılım” için .31 çıkmıştır. Beta katsayılarına ilişkin t değerleri “boşanma hakkında yerleşik inançlar” için 22.12 ve “sosyal etkinliklere katılım” için 10.69 çıkmış ve manidar bulunmuştur (p=.00). “Boşanma hakkında yerleşik inançlar” ve “sosyal etkinliklere katılım” değişkenlerinin birlikte boşanma sonrası yaşama uyuma ilişkin toplam varyansın % 61 kadarını açıkladığı görülmektedir (R=.77 , R²=.60, p=.00).

Adımsal regresyon analizinin üçüncü adımında modele “boşanma hakkında yerleşik inançlar” ve “sosyal etkinliklere katılım” değişkenlerinin yanına “boşanma kararını isabetli bulma” değişkeni girmiştir. “Boşanma kararını isabetli bulma” değişkeninin açıklanan varyansta (R²) .021’lik bir değişime yol açtığı ve bu değişimin anlamlı bulunduğu görülmüştür. “Boşanma hakkında yerleşik inançlar”, “sosyal etkinliklere katılım” ve “boşanma kararını isabetli bulma” değişkenlerinin birlikte boşanma sonrası yaşamı açıklamada standardize edilmiş regresyon katsayıları (beta) “boşanma hakkında yerleşik inançlar” için .58 , “sosyal etkinliklere katılım” için .31 ve “boşanma kararını isabetli bulma” için .15 çıkmıştır. Beta katsayılarına ilişkin t değerleri “boşanma hakkında yerleşik inançlar” için 19.16, “sosyal etkinliklere katılım” için 11.18 ve “boşanma kararını isabetli bulma” için 5.28 çıkmış ve manidar bulunmuştur (p=.00). “Boşanma hakkında yerleşik inançlar”, “sosyal etkinliklere katılım” ve “boşanma kararını isabetli bulma” değişkenlerinin birlikte boşanma sonrası yaşama uyuma ilişkin toplam varyansın % 63 kadarını açıkladığı görülmektedir (R=.79 , R²=.62, p=.00).

Adımsal regresyon analizinin dördüncü adımında modele “boşanma hakkında yerleşik inançlar”, “sosyal etkinliklere katılım” ve “boşanma kararını isabetli bulma” değişkeninin yanına “cinsiyet” değişkeni girmiştir. “Cinsiyet” değişkeninin açıklanan varyansta (R²) .015’lik bir değişime yol açtığı ve bu değişimin anlamlı bulunduğu görülmüştür. “Boşanma hakkında yerleşik inançlar”, “sosyal etkinliklere katılım” , “boşanma kararını isabetli bulma” ve “cinsiyet” değişkenlerinin birlikte boşanma sonrası yaşamı açıklamada standardize edilmiş regresyon katsayıları (beta) “boşanma hakkında yerleşik inançlar” için .59 , “sosyal etkinliklere katılım” için .30, “boşanma kararını isabetli bulma” için .16 ve “cinsiyet” için .12 çıkmıştır. Beta katsayılarına ilişkin t değerleri “boşanma hakkında yerleşik inançlar” için 19.81, “sosyal etkinliklere katılım” için 11.10 , “boşanma kararını isabetli bulma” için 5.52

ve “cinsiyet” için 4.56 çıkmış ve manidar bulunmuştur ($p=.00$). “Boşanma hakkında yerleşik inançlar”, “sosyal etkinliklere katılım”, “boşanma kararını isabetli bulma” ve “cinsiyet” değişkenlerinin birlikte boşanma sonrası yaşama uyuma ilişkin toplam varyansın % 64 kadarını açıkladığı görülmektedir ($R=.80$, $R^2=.64$, $p=.00$).

Adımsal regresyon analizinin beşinci adımında modele “boşanma hakkında yerleşik inançlar”, “sosyal etkinliklere katılım”, “boşanma kararını isabetli bulma”, “cinsiyet” değişkenlerinin yanına “arkadaş desteği” değişkeni girmiştir. “Arkadaş desteği” değişkeninin açıklanan varyansta (R^2) .011’lik bir değişime yol açtığı ve bu değişimin anlamlı bulunduğu görülmüştür. “Boşanma hakkında yerleşik inançlar”, “sosyal etkinliklere katılım”, “boşanma kararını isabetli bulma”, “cinsiyet” ve “arkadaş desteği” değişkenlerinin birlikte boşanma sonrası yaşamı açıklamada standardize edilmiş regresyon katsayıları (beta) “boşanma hakkında yerleşik inançlar” için .57, “sosyal etkinliklere katılım” için .26, “boşanma kararını isabetli bulma” için .15, “cinsiyet” için .12 ve “arkadaş desteği” için .11 çıkmıştır. Beta katsayılarına ilişkin t değerleri “boşanma hakkında yerleşik inançlar” için 19.39, “sosyal etkinliklere katılım” için 8.69, “boşanma kararını isabetli bulma” için 5.49, “cinsiyet” için 4.76 ve “arkadaş desteği” için 4.01 çıkmış ve manidar bulunmuştur ($p=.00$). “Boşanma hakkında yerleşik inançlar”, “sosyal etkinliklere katılım”, “boşanma kararını isabetli bulma”, “cinsiyet” ve “arkadaş desteği” değişkenlerinin birlikte boşanma sonrası yaşama uyuma ilişkin toplam varyansın % 65 kadarını açıkladığı görülmektedir ($R=.80$, $R^2=.65$, $p=.00$).

Adımsal regresyon analizinin altıncı adımında modele “boşanma hakkında yerleşik inançlar”, “sosyal etkinliklere katılım”, “boşanma kararını isabetli bulma”, “cinsiyet”, “arkadaş desteği” değişkenlerinin yanına “boşanmanın üzerinden geçen süre” değişkeni girmiştir. “Boşanmanın üzerinden geçen süre” değişkeninin açıklanan varyansta (R^2) .003’lük bir değişime yol açtığı ve bu değişimin anlamlı bulunduğu görülmüştür. “Boşanma hakkında yerleşik inançlar”, “sosyal etkinliklere katılım”, “boşanma kararını isabetli bulma”, “cinsiyet”, “arkadaş desteği” ve “boşanmanın üzerinden geçen süre” değişkenlerinin birlikte boşanma sonrası yaşamı açıklamada standardize edilmiş regresyon katsayıları (beta) “boşanma hakkında yerleşik inançlar” için .57, “sosyal etkinliklere katılım” için .25, “boşanma kararını isabetli bulma” için .16, “cinsiyet” için .13, “arkadaş desteği” için .12 ve “boşanmanın üzerinden geçen süre” için -.05 çıkmıştır. Beta katsayılarına ilişkin t değerleri “boşanma hakkında yerleşik inançlar” için 19.20, “sosyal etkinliklere katılım” için 8.63, “boşanma kararını isabetli bulma” için 5.65, “cinsiyet” için 4.93, “arkadaş desteği” için 4.05, “boşanmanın üzerinden geçen süre” için -2.14 çıkmış ve manidar bulunmuştur ($p=.000$). “Boşanma hakkında yerleşik inançlar”, “sosyal etkinliklere katılım”, “boşanma kararını isabetli bulma”, “cinsiyet”,

“arkadaş desteği” ve “boşanmanın üzerinden geçen süre” değişkenlerinin birlikte boşanma sonrası yaşama uyuma ilişkin toplam varyansın % 66 kadarını açıkladığı görülmektedir ($R=.81$, $R^2=.65$, $p=.000$).

Boşanma sonrası yaşama uyumun anlamlı açıklayıcıları önem sırasına göre; boşanma hakkında yerleşik inançlar, sosyal etkinliklere katılım, boşanma kararını isabetli bulma, cinsiyet, arkadaş desteği, boşanmanın üzerinden geçen süre değişkenleri olarak bulunmuştur. Bu değişkenler birlikte boşanma sonrası yaşama uyuma ilişkin toplam varyansın %66 kadarını açıklamaktadır.

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde, boşanma sonrası yaşama uyumun açıklanmaya çalışıldığı çoklu doğrusal regresyon analizinden çıkan sonuçların, kuramsal açıklamalar ve daha önce yapılan araştırmalar ışığında tartışma ve yorumuna yer verilmiştir.

Araştırma bulgularına göre; boşanma hakkında yerleşik inançlar, boşanma kararını isabetli bulup bulmama, arkadaş desteği, sosyal etkinlik, cinsiyet ve boşanmanın üzerinden geçen süre değişkenlerinin boşanma sonrası yaşama uyumu anlamlı olarak açıkladığı görülmüştür.

Boşanma sonrası yaşama uyumunda boşanma hakkında yerleşik inançların önemli olduğu çeşitli araştırmacılar¹¹ tarafından rapor edilmiştir. Boşanma hakkında yerleşik inançların boşanma sonrası yaşama uyumun anlamlı bir açıklayıcısı olarak bulunmasının literatür ile tutarlı görüldüğü söylenebilir.

Boşanma sonrası yaşama uyumunda sosyal ilişkilerin, sosyal etkinliğin ve yeni yakın ilişkinin önemli olduğu çeşitli araştırmacılar¹² tarafından bildirilmiştir. Boşanma sonrası sosyal ilişkiler, sosyal etkinlik ve yeni yakın ilişkinin

¹¹ Kitson, C.G. (1982). Attachment to the spouse in divorce: a scale and its application. *Journal of Marriage and The Family*. 44. 379.-393

Gray, J.D. & Silver, R.C. (1990). Opposite sides of the same coin: former spouse's divergent perspectives in coping with their divorce. *Journal of Personality and Social Psychology*. 59 (6). 1180-1191.

Munoz-Eguileta, A. (2007). Irrational beliefs as predictors of emotional adjustment after divorce. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*. 25 (1). 1-15.

Simon, R.W. & Marcussen, K. (1999). Marital transitions, marital beliefs and mental health. *Journal of Health and Social Behavior*. 40. 111-125.

¹² Aseltine, R.H., Kessler, R.C. (1993). Marital disruption and depression in a community sample. *Journal of Health and Social Behavior*. 34. 237-251.

Garvin, V., Kalter, N. & Hansell, J. (1993). Divorced women: individual differences in stressors, mediating factors and adjustment outcome. *American Journal of Orthopsychiatry*. 63 (2). 233-240.

Thuen, F. (2000). Psychiatric symptoms and perceived need for psychiatric care after divorce. *Journal of Divorce and Remarriage*. 34 (1/2). 61-76.

Williams, K. & Dunne-Bryant, A. (2006). Divorce and adult psychological well being : clarifying the role of gender and child age. *Journal of Marriage and Family*. 68. 1178-1196.

boşanma sonrası yaşama uyumun anlamlı bir yodayıcısı olarak bulunmasının literatür ile tutarlı görüldüğü söylenebilir.

Boşanma sonrası yaşama uyumda cinsiyet değişkenini ele alan çeşitli araştırmalardan bazıları kadınların¹³, bazıları erkeklerin¹⁴ daha iyi uyum sağladığını, bazıları ise ¹⁵ cinsiyet farklılıkları bulunmadığını rapor etmektedir. Literatüre bakıldığında boşanma sonrası yaşama uyumda cinsiyet değişkeni ile ilgili tutarlı bulgular bulunmadığı görülmektedir. Araştırma bulgularına göre cinsiyet boşanma sonrası yaşama uyumun anlamlı açıklayıcılarından biri olarak bulunmuştur.

Özet olarak, literatüre bakıldığında ele alınan cinsiyet, yaş, çalışma, gelir, çocuk sahibi olup olmama, boşanma kararını veren taraf olup olmama, boşanma kararını isabetli bulup bulmama, eski eşle bağlantı, boşanma sonrası sosyal bağlantılar, boşanma hakkında yerleşik inançlar değişkenlerinin boşanma sonrası yaşama uyum ile ilişkili bulunduğu görülmektedir. Boşanma hakkında yerleşik inançlar, boşanma kararını isabetli bulup bulmama, sosyal bağlantılar, cinsiyet ve boşanma sonrası geçen sürenin boşanma sonrası yaşama uyumu anlamlı olarak açıkladığı bulunmuştur ve bu bulgu literatür ile tutarlılık göstermektedir. Buna karşılık; eski eşle bağlantı gibi bu değişkenlerden bazılarının boşanma sonrası yaşama uyum ile ilişkili bulunmadığı ve bu nedenle analize dahil edilmediği görülmüştür. Analize dahil edilen çalışma, gelir, çocuk sahibi olup olmama ve boşanma kararını veren taraf olup olmama gibi bazı değişkenlerin ise boşanma sonrası yaşama uyumla anlamlı ilişki göstermelerine karşılık aşamalı regresyon analizi sırasında modelin dışında kaldıkları görülmüştür. Bu bulguların bir kaç nedenden kaynaklanabileceği düşünülmüştür.

Ele alınan bazı değişkenlerin modele anlamlı bir katkı sağlamamasının nedenlerden birinin kültürel farklılıklar olabileceği düşünülmüştür. Yapılan literatür taramasında incelenmiş olan çalışmaların daha çok boşanmanın %50 oranında yaygınlık gösterdiği ve bireyselleşmenin daha önemli görüldüğü batı

¹³ Barnet, H.S. (1990). Divorce stress and adjustment model : locus of control and demographic predictors. *Journal of Divorce*. 13 (3). 93-109.

Marks, N.F., Lambert, J.D. (1998). Marital status continuity and change among young and midlife adults. *Journal of Family Issues*. 19 (6). 652-686.

Shapiro, A.D. (1996). Explaining psychological distress in a sample of remarried and divorced persons. *Journal of Family Issues*. 17 (2). 186-203.

¹⁴ Bloom, B.L. & Caldwell, R.A. (1981). Sex differences in adjustment during the process of marital separation. *Journal of Marriage and the Family*. 43. 693-701.

Diedrick, P. (1991). Gender differences in divorce adjustment. *Journal of Divorce and Remarriage*. 14 (3/4). 33-45.

¹⁵ Booth, A. & Amato, P. (1991). Divorce and psychological stress. *Journal of Health and Social Behavior*. 32. 396-407.

kültüründe yapıldığı dikkati çekmektedir. Yapılan araştırma ise boşanmanın çok daha az yaygınlık gösterdiği ve bireyselleşmedense sosyal destek sistemlerinin ve maneviyatın daha önemli görüldüğü bir kültürde gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca, araştırmada ölçme aracı olarak boşanma sonrası yaşama uyum Fisher Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği'yle ölçülmüş, boşanma hakkında yerleşik inançlar araştırma kapsamında geliştirilen Boşanma Hakkında Yerleşik İnançlar Ölçeği ile ölçülmüş ve diğer değişkenler bilgi toplama formu üzerinden elde edilmiştir. Fisher Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği boşanma sonrası uyum konusunda yurt dışında en yaygın kullanılan ölçek olarak bulunmuştur ve bu nedenle araştırma kapsamında kullanılmasına karar verilmiştir. Fakat yapılan uygulama sonucunda bu ölçeğin uzunluğu nedeniyle kullanımının pratik olmadığı farkedilmiştir. Ayrıca boşanma hakkında yerleşik inançlar dışındaki değişkenler bilgi formundan elde edilen bilgilerle oluşturulmuştur. Her ne kadar literatür taraması sonucunda, yapılan araştırmalarda da değişkenlerin bu şekilde ele alındığı görülmüş olsa da, elde edilen bulguların ölçme yönteminden etkilenmiş olabileceği düşünülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde öncelikle araştırmadan elde edilen bulguların genel bir özeti yapılmıştır. Ardından elde edilen bu bulgular doğrultusunda aile ve boşanma alanında çalışanlara, araştırmacılara, politika yapıcılara ve yöneticilere, boşanmış bireylere yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Yurt dışında boşanma ve boşanma sonrası yaşama uyumu konu alan araştırmalar yaygın olsa da yurt içinde boşanmanın henüz sınırlı sayıda araştırmaya konu olduğu görülmüştür. Bu araştırmanın boşanma ve boşanma sonrası yaşama uyum konusundaki bu eksikliğe dikkat çekebileceği ve bu konuda yapılacak ileri araştırmalara yol açabileceği, böylelikle bu alana katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, boşanma sonrası yaşama uyumu açıklayan değişkenlerin boşanma sonrası yaşama uyumu bir arada ne kadar açıkladığının, bu değişkenlerin boşanma sonrası yaşama uyumu açıklamada güçlerinin ve önem sıralarının belirlenmesidir.

Araştırmadan elde edilen bu sonuçların boşanma alanındaki yeni düzenlemelere ışık tutabileceği düşünülmektedir. Bu çerçevede aşağıda öneriler sunulmuştur.

Yurt dışında boşanma danışmanlığı aldı altında çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Yurt içinde de boşanmanın yaygınlaşmasıyla, boşanmış bireyler ve boşanmış ebeveynlere sahip çocuklar alanda çalışan psikologların, psikolojik danışmanların ve sosyal hizmet uzmanlarının karşılaşabileceği bir çalışma grubunu oluşturmaktadır. Boşanma danışmanlığının temel işlevlerinden biri, boşanmış birey ve boşanmış ebeveynlere sahip çocukların boşanma durumuna uyumlarını kolaylaştırmak için çeşitli çalışmalar yürütmektir.

Bu çalışmanın bulguları, yurt içinde boşanma alanında çalışan psikologların, psikolojik danışmanların ve sosyal hizmet uzmanlarının boşanma danışmanlığı adı altında yürütebileceği çalışmalarda ele alınması gereken konulara ışık tutmaktadır. Boşanmış bireylerin boşanma sonrası yaşama uyumlarında sosyal destek sistemleri ve boşanmaya yükledikleri anlam önemli ve anlamlı bulunmuştur. Bir başka deyişle, sosyal destek sistemine sahip olanların ve boşanmaya daha olumlu bir anlam yükleyenlerin, sosyal destek sistemine sahip olmayanlara ve boşanmaya olumsuz bir anlam yükleyenlere göre daha fazla boşanma sonrası yaşama uyum sağladıkları söylenebilir. Dolayısıyla boşanmış bireylerle çalışan psikologlar, psikolojik danışmanlar ve sosyal hizmet uzmanlarının boşanmış bireylerin boşanma sonrası yaşama uyumlarını kolaylaştırmak için yapacağı çalışmalarda boşanmış bireylerin sosyal destek kaynaklarını güçlendirmeye ve boşanmaya yükledikleri anlamı daha olumlu hale getirmeye ağırlık vermelerinin etkili olabileceği söylenebilir. Bu bağlamda yürütülecek boşanma danışmanlığı çalışmalarında bilişsel müdahalelerin boşanmış bireylerin boşanma durumunu daha gerçekçi, daha az kişiselleştirilmiş, daha az felaketsel, daha az genelleştirilmiş ve daha olumlu algılamalarının sağlanmasında etkili olabileceği söylenebilir. Ayrıca boşanmış bireylerin sosyal bağlantılarını güçlendirmenin çeşitli davranışsal ev ödevleriyle sağlanmasının etkili olabileceği söylenebilir.

Yurt dışında boşanma danışmanlığı adı altında çeşitli psiko-eğitsel müdahaleler planlanmaktadır. Yurt içinde bu tür çalışmaların eksikliği görülmektedir. Türk kültüründe boşanma sonrası yaşama uyum ile ilgili yapılan çeşitli betimsel çalışmaların bulgularının ışığında, boşanma sonrası yaşama uyumu kolaylaştırmaya yönelik çeşitli deneysel çalışmalara gereksinim bulunmaktadır.

Aile mahkemeleri ve çocuk mahkemeleri bünyesinde Çocuk Koruma Kanununa göre koruyucu ve destekleyici çeşitli tedbir kararları verilmektedir. Bu tedbir kararlarından biri de danışmanlık tedbiridir. Aile mahkemesi ve çocuk mahkemesi hakimleri boşanma sürecindeki ailelerde taraflar ve çocuklar için boşanma durumuna uyumu ve sağlıklı boşanma sürecini desteklemek için danışmanlık tedbiri kararı verebilmektedir. Hangi ailelerin böyle bir danışmanlık tedbirine yönlendirilmesinin faydalı olacağı konusunda bu araştırmada ele alınan açıklayıcı değişkenlerden faydalanılabileceği düşünülmektedir.

Türk Medeni Kanunu evlilik ve boşanmaya ilişkin konularla ilgili çeşitli hükümler getirmektedir. Bunun yanı sıra 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine İlişkin Kanun ile ve 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile yine boşanma ile ilgili hükümler belirlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti politikalarında aileye önem verildiği görülmektedir. Bununla beraber, boşanma yoluyla dağılan ailelerin boşanma sonrası uyumlarını kolaylaştırmak için bazı yapısal düzenlemelere ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Boşanma sonrası yaşama uyumu kolaylaştıran çalışmalar boşanmayı teşvik etmemekte, sadece zaten yaşanmakta olan boşanma sürecinin ve sonrasında daha sağlıklı şekilde yaşanabilmesine katkıda bulunmaktadır.

Yurt dışında aile mahkemesi uzmanlarının (family court counselor) boşanmış bireylerin boşanma sonrası uyum düzeylerini artırmaya yönelik mahkeme temelli psiko-eğitsel programların hazırlanması ve sunulması şeklinde hizmet verdiği bilinmektedir¹⁶ Bu mahkeme temelli programların bir kısmı tüm boşanan bireyler için zorunlu, bazıları bazı boşanan bireyler için zorunlu, bazıları ise tamamen isteğe bağlı katılım ile gerçekleştirilmektedir. Yine bu mahkeme temelli programların bazıları ücretli, bazıları ise ücretsiz olarak verilmektedir. Bu mahkeme temelli programların bazıları mahkeme tarafından, bazıları ise mahkeme ile özel kuruluşların işbirliğiyle yürütülmektedir.

Türkiye’de de gerek boşanmış bireylerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerinin artırılması, gerek boşanmış ebeveynlere sahip çocukların daha sağlıklı hale getirilmesi, gerekse boşanmanın yaygınlaştığı toplumsal yapının daha sağlıklı hale getirilmesi amacıyla böyle mahkeme temelli programların planlanma, deneme, uygulanma, yeniden düzenlenme, denetlenme aşamalarına geçilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Türkiye’de aile mahkemelerinde boşanma aşamasındaki bireyler ve ebeveynleri boşanma aşamasındaki çocuklar ile bireysel görüşmeler yaparak sosyal inceleme raporu hazırlayan psikolog, psikolojik danışman ve sosyal hizmet uzmanları görevlendirilmektedir. Aile mahkemesi hakimleri genel olarak ya da belli bir konuda inceleme yapılmasını isteyebilmektedir. Sosyal inceleme raporlarında boşanmakta olan tarafların boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerini açıklayan değişkenlere ilişkin hususlara da yer verilmektedir. Aile mahkemesi hakimlerinin boşanma, velayet ve kişisel ilişkiye ilişkin kararlarında boşanmakta olan tarafların bu araştırmada ele alınan özelliklere ilişkin sosyal inceleme isteyerek sağlıklı boşanma açısından risk altındaki taraf ve çocukları belirlemeleri ve önleyici tedbirlere yönlendirmeleri mümkündür.

Bu araştırmanın bulguları, boşanma sonrası yaşama uyumunda sosyal destek sisteminin ve boşanmaya yüklenen anlamın önemli olduğunu göstermektedir. Boşanmış bireylere, yaşamlarının bir çok boyutunda bir çok değişimle karşılaştıkları ve bir kriz olarak yaşadıkları boşanma durumuna uyum

¹⁶ Blaisüre, K.R. & Geasler, M.J. (1996). Results of a survey of court-connected parent education programs in U.S. nies. *Family and Conciliation Courts Review*. 34 (1). 23-40.
Braver, S.L., Salem, P., Pearson, J. & DeLuse, S.R. (1996). The content of divorce education programs: results of a survey. *Family and Conciliation Courts Review*. 34 (1). 41-59.
Geasler, M.J. & Blaisüre, K.R. (1999). 1998 Nationwide survey of court-connected divorce education programs. *Family and Conciliation Courts Review*. 37 (1). 36-63.
Geelhoed, R.J., Blaisüre, K.R. & Geasler, M.J. (2001). Status of court connected programs for children whose parents are separating or divorcing. *Family Court Review*. 39 (4). 393-404.

sağlayabilmeleri amacıyla özellikle sosyal destek sağlayabilecekleri ilişkilere sahip olmaları ve sosyal etkinliklerde bulunmaları yoluyla sosyal bağlantılarını sürdürmeleri, ayrıca boşanmayı kendileriyle ilgili kişisel bir olumsuzluk olarak görmemek, boşanma sonrası yaşamın felaket olacağını düşünmemek yoluyla boşanmaya olumsuz ve gerçekçi olmayan bir anlam yüklememeleri önerilebilir. Aile mahkemesi hakimlerinin kararlarında boşanan bireylerin boşanma sonrası yaşama uyumlarını kolaylaştırmaya yönelik bu tür önerilere yer vermelerinin etkili olabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akıntürk, (2002). Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku. Beta Yayınevi: Ankara
- Amato, P.R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*. 62. 1269-1287.
- Aseltine, R.H., Kessler, R.C. (1993). Marital disruption and depression in a community sample. *Journal of Health and Social Behavior*. 34. 237-251.
- Barnet, H.S. (1990). Divorce stress and adjustment model : locus of control and demographic predictors. *Journal of Divorce*. 13 (3). 93-109.
- Blaisüre, K.R. & Geasler, M.J. (1996). Results of a survey of court-connected parent education programs in U.S. nies. *Family and Conciliation Courts Review*. 34 (1). 23-40.
- Bloom, B.L. & Caldwell, R.A. (1981). Sex differences in adjustment during the process of marital separation. *Journal of Marriage and the Family*. 43. 693-701.
- Braver, S.L., Salem, P., Pearson, J. & DeLuse, S.R. (1996). The content of divorce education programs: results of a survey. *Family and Conciliation Courts Review*. 34 (1). 41-59.
- Diedrick, P. (1991). Gender differences in divorce adjustment. *Journal of Divorce and Remarriage*. 14 (3/4). 33-45.
- Garvin, V., Kalter, N. & Hansell, J. (1993). Divorced women: individual differences in stressors, mediating factors and adjustment uoutcome. *American Journal of Orthopsychiatry*. 63 (2). 233-240.
- Geasler, M.J. & Blaisüre, K.R. (1999). 1998 Nationwide survey of court-connected divorce education programs. *Family and Conciliation Courts Review*. 37 (1). 36-63.
- Geelhoed, R.J., Blaisüre, K.R. & Geasler, M.J. (2001). Status of court connected programs for children whose parents are separating or divorcing. *Family Court Review*. 39 (4). 393-404.
- Gray, J.D. & Silver, R.C. (1990). Opposite sides of the same coin: former spouse's divergent perspectives in coping with their divorce. *Journal of Personality and Social Psychology*. 59 (6). 1180-1191.

- Kaya, T. (2009). İstanbul’da yaşayan boşanmış kadın ve erkeklerin boşanma deneyimleri. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi
- Keskin, I. (2007). Boşanmanın sosyolojik ve psikolojik nedenleri ve boşanmanın ortaya çıkardığı sonuçlar (Niğde ili örneği). Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi: Niğde.
- Kitson, C.G. (1982). Attachment to the spouse in divorce: a scale and its application. *Journal of Marriage and The Family*. 44. 379.-393
- Marks, N.F., Lambert, J.D. (1998). Marital status continuity and change among young and midlife adults. *Journal of Family Issues*. 19 (6). 652-686.
- McCubbin, H.I. & Patterson, J.M. (1983). Family Stres and Adaptation to Crises : A Double ABCX Model to Family Behavior. *Family Studies Review Yearbook*. (s. 87-106) Sage Publications Inc.
- McPhee, J.T. (1984). Ambiguity and change in the post divorce family : towards a model of divorce adjustment. *Journal of Divorce*. 8 (2). 1-15.
- Munoz-Eguileta, A. (2007). Irrational beliefs as predictors of emotional adjustment after divorce. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*. 25 (1). 1-15.
- Özgüven, İ. E. (2000). Evlilik ve Aile Terapisi. PDREM Yayınları, Ankara.
- Öztan, (2004). Aile Hukuku. Turhan Kitapevi, Ankara
- Shapiro, A.D. (1996). Explaining psychological distress in a sample of remarried and divorced persons. *Journal of Family Issues*. 17 (2). 186-203.
- Simon, R.W. & Marcussen, K. (1999). Marital transitions, marital beliefs and mental health. *Journal of Health and Social Behavior*. 40. 111-125.
- Sürebiçer, F.S. (2008). Boşanmış bireylerin deneyimlerine göre evlilik eğitimi gereksinimi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi : Ankara.
- Thuen, F. (2000). Psychiatric symptoms and perceived need for psychiatric care after divorce. *Journal of Divorce and Remarriage*. 34 (1/2). 61-76.
- Türk Medeni Kanunu. (2004). Adalet Yayınevi: Ankara.
- Uçan, Ö., Yazar, H. & Sayıl, I. (2005). Bir boşanma olgusunun dört kurama bağlı olarak değerlendirilmesi. *Kriz Dergisi*. 14 (2). 23-29.
- Wang, H. & Amato, P.R. (2000). Predictors of divorce adjustment : stressors, resources and definitions. *Journal of Marriage and the Family*. 62. 655-668.
- Williams, K. & Dunne-Bryant, A. (2006). Divorce and adult psychological well being : clarifying the role of gender and child age. *Journal of Marriage and Family*. 68. 1178-1196.
- Yılmaz, A.E. (2002). The prediction of divorced parents’ emotional / social adjustment and psychological distress from perceived power / control over child related concerns, perceived social support and demographic characteristics. Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi : Ankara.